

Др Ксенија Н. Шуловић

НАСИЉЕ У ДЕЛИМА КАРЛОСА ФУЕНТЕСА*

Предмет рада је насиље у четири дела мексичког писца Карлоса Фуентеса *Срећне породице* (2008), *Агам у рају* (2010), *Воља и судбина* (2013) и *Закојано о'легалло* (2017). Полазећи од чињенице да је насиље облик интерактивног социјалног односа, у раду ћемо настојати да укажемо на видове директног, структурног и културног насиља проузрокованих испољавањем моћи друштва, доминантне класе и појединаца, доводећи тиме до социјалне искључености и егзистенцијалне угрожености како појединаца тако и група у мексичком друштву.

Кључне речи: Фуентес, Мексико, насиље, моћ, социјална искљученост.

1. Увод. Насиље је један од најкомплекснијих феномена иманентних људском друштву и људској природи и предмет је изучавања бројних наука (филозофија, социологија, социјална патологија, криминологија, медицина, психологија, антропологија) које уочавају и тумаче узроке и факторе различитих испољавања насилничког понашања човека, слажући се да је оно етички неприхватљиво делање.

Ми ћемо се у овом раду бавити насиљем у четири романа мексичког писца Карлоса Фуентеса *Срећне породице* (2008), *Агам у рају* (2010), *Воља и судбина* (2013) и *Закојано о'легалло* (2017). Интегришући политичку и економску, друштвену и културну стварност, Фуентес се у својим делима бави проблемима са којима се суочава мексичко друштво – насиљем, корупцијом, сиромаштвом, незапослености, емиграцијом, трговином дрогом. О насиљу као о изазову да се преиспита мексичка стварност, Фуентес пише из перспективе друштвених актера (насилника и жртве) у настојању да проникне у узроке, механизме и последице који их доводе у стање егзистенцијалне угрожености. Тежећи свеобухватности Фуентес настоји да његова уметност задовољава како морални тако и естетски аспект.

* Рад је настао у оквиру пројекта *Језици и културе у времену и простору* (178002) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Друштвено најангажованији у делима где политику маскира митологијом и фантастиком, а најлитерарнији тамо где је присутна критика корупције, насиља или других облика друштвених зала, Фуентес даје дубоку анализу како Мексика тако и читаве Хиспанске Америке. Фуентес често критику усмерава и према Мексику, али је та критика неретко обавијена иронијом и сижејским каламбурима. Он фикционално реинтерпретира фактографске елементе у нарацији, модификује их и прилагођава законитостима уметничког приповедања.

2. НАСИЉЕ. Најсвеобухватнију дефиницију насиља даје Светска здравствена организација која под овим појмом подразумева „намерну употребу физичке силе или моћи, против себе, друге особе, групе или заједнице која најчешће резултира повредом, смрћу, психолошким поремећајем, тешкоћама у развоју или лишавањем” (WHO 2002) идентификујући неколико категорија насилничких аката према њиховом субјекту, односно објекту извршења: 1) насиље усмерено ка себи у којем је извршилац жртва (самоубиство), 2) интерперсонално насиље које подразумева насиље субјекта (другог појединца или мале групе појединаца) над објектом и 3) колективно насиље или насиље које врши већа група (на пример држава, организована политичка група, милитантна група) (DAHLBERG – KRUG 2002).

Посматрајући уопштено, насиље је обично проузроковано кумулативним деловањем следећих фактора (IGNJATOVIĆ 2011; SPASIĆ – RADOVANOVIĆ 2010; SPASIĆ – RADOVANOVIĆ 2012; KEŠETIĆ et al. 2012; SPASIĆ 2012): 1) индивидуални фактори подразумевају карактеристике појединца, обухватајући биолошке факторе и његову околност (нпр. темперамент, образовање, зависности, агресивност), 2) релациони фактори упућују на односе које појединац успоставља са партнером, породицом, вршњацима и који могу да проузрокују његово насилно понашање или виктимизацију, 3) фактори заједнице подразумевају карактеристике заједнице (школе или насеља) у којима се стварају односи међу појединцима са већом могућношћу насилне виктимизације (нпр. хетерогеност заједнице, миграције и мобилност становништва, незапосленост, сиромаштво, социјална изолација) и 4) друштвени фактори указују на околности у којима постоји стални јаз између појединих сегмената друштва које допушта да се насиље почини или игнорише. Наведеним факторима придружују се и културне норме које толеришу насиље као начин решавања проблема и социјалне политике којима се ствара или одржава неједнакост између друштвених група.

Насиље, као облик интерактивног социјалног односа две или више особа, може бити директно, структурно и културно (GALTUNG 1969). Док директно насиље представља физичко, сексуално, економско или психолошко злостављање, структурно насиље је уграђено у друштвени систем и темељи се на политичкој, економској и/или друштвеној неједнакости. Културно насиље је у тесној вези са човековом симболичком сфером постојања

– религијом, идеологијом, језиком, уметношћу, емпиријском и формалном науком – и њиме се оправдава директно или структурно насиље.

Насиље се често поистовећује или преклапа са појмом моћи. Док Макс Вебер друштвену моћ дефинише као „изгледе да се у оквиру једног друштвеног односа спроведе сопствена воља упркос отпору, без обзира на то на чему се ти изгледи заснивају” (WEBER 1976: 37), поједине дефиниције поред основног односа између актера предочавају да моћ подразумева и обликовање контекста у којем се тај однос одвија (BACHRACH – BARATZ 1962). Док је, с једне стране, моћ предуслов насиља (ARENDR 1972: 143, нав. према PEETERS 2008: 175), насиље се, с друге стране, испољава када је моћ угрожена или недовољна (ARENDR 1972, нав. према PEETERS 2008: 184).

Осим тога, насиље је у тесној вези и са социјалном искљученошћу коју Савет Европске Уније дефинише

„као процес којим су одређени појединци гурнути на ивицу друштва и спречени да потпуно учествују у друштву због свог сиромаштва или недостатка основних знања и могућности за доживотно учење, или као резултат дискриминације. Ово их удаљава од могућности да се запосле и остваре приходе, да се образују, као и од друштвених мрежа, оквира и активности заједнице. Овакви појединци имају мало приступа власти и органима доношења одлука и на тај начин се често осећају немоћним и неспособним да контролишу одлуке које утичу на њихов свакодневни живот” (COUNCIL OF THE EU 2004: 8).

Према томе, социјална искљученост је сложен, мултидимензионални процес и може бити економска (ограничен приступ запослености и материјалним ресурсима), политичка (неучествовање у доношењу одлука и политичким процесима) и друштвена (лимитиране могућности појединца или група за интеграцију у свакодневне културне процесе).

Социјална искљученост као вид структурног насиља има и просторну димензију пошто читава насеља, заједнице и региони могу бити маргинализовани из друштва, попут депопулисаних руралних области након урбанизације или гето предграђа у којима живи имигрантска популација у метрополама (BABIĆ 2015: 340).

2.1. Својом проницљивошћу и способношћу да опише садашњи тренутак, Фуентес обавезује читаоца на размишљање о социјалној искључености сиромашних насеља, заједница, чак и региона у Мексику и овакво структурно насиље угрожава човеков живот и достојанство, спречава задовољење потреба и представља претњу људској безбедности, што доводи до осећања немоћи, незнања, фрустрације, али и агресивног понашања како према себи тако и према другима. Све ово читалац препознаје у опису сиромашног насеља престонице, Гороспевилјаса, које представља жариште криминала. Ту живи „гомила надничара и сезонских радника који немају другог излаза. Пошто је северна граница запечаћена, морају да остану овде, без посла а надасве без званичног програма за запошљавање” (FUENTES 2008: 75).

У Гороспевилъасу су и припадници средње класе „која је изгубила посао, уштеђевину, станове, није имала другог излаза до да дође да живи у изгубљеном граду у којем живе осиромашени људи” (FUENTES 2010: 75). „Пре су овамо долазиле само луталице. Сада ту долазе да живе и они који су некада летовали у Акапулку” (FUENTES 2010: 40).

Указујући на неспособност мексичке владе да обезбеди посао својим грађанима, као и на затворену границу са Сједињеним Државама, Фуентес подсећа на жртве структурног насиља које су се нашле на друштвеној маргини услед депривације. Тако су у Гороспевилъасу „дружине наркомана, менталних преступника, бедника, пијаница, курви и педера, обележени као ’друштвени шљам’” (FUENTES 2008: 76).

Насиље на улицама је свакодневица у мексичким градовима: „Пијани Мексиканци, у зависности где их задеси ноћ, надиру у град Тапаћулу, прелазе реку Коатан, пљачкају јувелирнице, краду миришљаве наранџасте столице” (FUENTES 2008: 284), „хулигани силазе са плантажа банана, ходају попут чете паукова, ваде кратке пушке и бодеже, они су господари возова на релацији између Тапаса и Табаска, везују своје жртве за железничку пругу, воз им пресеца ноге” (FUENTES 2008: 285). У Истапалпи хулигани дословно „нападају, убијају, отимају, силују, остављају осакаћене лешеве на улицама” (FUENTES 2008: 286).

Жртве структурног насиља су и напуштена деца и омладина, препуштени улици, приморани да просјаче или препродају дрогу: „Стави сто кесица дроге у твој руксак, продаћеш их на изласку из школе, даћемо ти сто пезоса за сваких сто кесица које продаш“ (FUENTES 2008: 62). Опасност и физичко насиље као део живота на улици којом владају криминалци осликава и прича безимене девојчице: „већ су ме претукли, погледајте модрице”, и наставља „на школском излазу џепароши су ми украли руксак... и мојих три хиљаде пезоса које дугујем... ако им не платим, убиће ме” (FUENTES 2008: 63). Криминалци такође врбују омладину, користећи њен неповољан положај у породици: „изађи на улицу, у кући те туку, цеде, називају те пацовом [...], твоја мамица је абортирала насред улице, насред улице су је шутирала док није избацила плод” (FUENTES 2008: 192–193).

Држава и/или доминантна класа тежи да оствари сопствене политичке интересе и тиме додатно узрокују недаће у мексичкој престоници и њеним предграђима. Неправда и насиље државног апарата оличени су кроз шефа државне безбедности Адама Гонгоре који је „именован да у Републици доведе у привидни ред растући хаос” (FUENTES 2010: 72). Он „напада противнике, мора да покаже своју моћ, а то значи да напада немоћне, а не криминалце” (FUENTES 2010: 76). „Чињеница је да прави злочинци шетају слободно [...], док Гонгора успављује јавно мњење и њихову сопствену савест затварајући сваку невину скитницу” (FUENTES 2010: 105).

Гонгора на немоћне у сиромашном насељу Гороспевилъас шаље псе убице и одреде који отварају ватру и ударају свакога ко им се нађе под руком (FUENTES 2010: 75). Гонгора је моћан са немоћнима, али „када ће се усудити

да напада моћнике?” (FUENTES 2010: 76). Он „проналази кривце једино међу жртвама, али не пристаје на кажњавање богатих, што ће му донети више славе него да је у затвор сместио Ал Капонеа” (FUENTES 2010: 76).

У посматраним романима Фуентес преплитањем стварности и фикције истиче и контраст између богатих и моћних појединаца и већинског сиромашног становништва у Мексику као одраз глобалне кризе. Тако док богати Адам Гороспе задовољно изјављује: „Видите, ја имам све што ми је потребно у овом тренутку. А Мексико?” (FUENTES 2010: 25), беспомоћна Луђа Сапата јадикује: „Вређа ме то што половина мог народа живи у сиромаштву, што проси, краде, што нема наде, што га искоришћавају моћници, што га политичари varaју, што је препуштен судбини да заувек буде [...] сиромашан” (FUENTES 2013: 113).

Структурно насиље засновано на асиметричном односу моћи испољава и богати предузетник Адам Гороспе, толико свестан своје моћи и сигуран у њу „као да није рођен наг већ с круном на глави, у богатом повоју” питајући се „да ли сам ја Сунце, односно јесам ли ја сâм?” (FUENTES 2010: 11). Он води хладни, психолошки рат са својим „веома потчињеним послушницима”, манифестујући безобзирно своју моћ коју њима ускраћује: „Када будем председавао Управним одбором, [...] дозволићу себи луксуз – одлучно и самовољно – да будем једини који качи ногу о рукохват столице и немарно је клати. Да видим да ли се још неко то усуђује?” (FUENTES 2010: 11).

Истоветно понашање моћника према подређенима показује и жена богаташа дон Насарија Еспарсе која отпушта слуге гађајући их предметима и вичући за њима да су бескорисни и да „се врате у планину”.

„Истовремено је шутала и једног и другог слугу, који су својим тврдоглавим ћутањем, скамењеним погледом и непомичним ставом представљали доказ пасивног отпора и наговештај нагомиланог беса који би могли, засигурно, да окончају једном колективном експлозијом коју брачни пар Еспарса можда не би могао ни да замисли што због њиховог убеђења да постоје правила о послушности и покорности што због жеље да емоционалним чишћењем учествују у завери против неодлучности, тајне кривице, пропуста и грешака оних који држе моћ над немоћнима” (FUENTES 2013: 41).

2.1.1. Разноврсни су путеви којима се долази до моћи. На неке од њих Фуентес указује у посматраним делима. Тако моћници као својеврсни манипулативни психолошки притисак користе савремена средства комуникације за стварање јавног мњења са циљем да шире обликоване информације којом постижу скривену моћ и задржавају постојећи положај. Нове технологије интензивирају домет и моћ информација, које на глобалном нивоу утичу на друштвене, економске и културне промене будући да се „време убрзало” и да је у свету технике и информација настала „глобална трка, без граница, без застава, без нација” (FUENTES 2013: 162) и „онај ко не уђе у воз на време ходаће бос и стићи ће касно до циља” (FUENTES 2013: 162).

Тако, привредни магнат Макс Монрој, један од кључних ликова који је политичким и трговинским махинацијама стекао моћ, у разговору са председником Мексика каже:

„Ја верујем у информацију и покушавам да је саопштим већини. Ти верујеш у заверу која је резервисана за мањину. Због тога мислим да, на дужи период, ја могу без тебе, али ти не можеш без мене“ (FUENTES 2013: 244) и додаје: „Гледај, председниче: оно што ти и ја имамо заједничко јесте могућност да данас владамо средствима комуникације“ (FUENTES 2013: 245).

Женидбом такође може да се постигне виши ранг у друштву и оствари материјална корист. То потврђује и Адам Гороспе присећајући се свог професионалног и друштвеног успона: „Зашто сам се њоме оженио? Ставите се у мој положај. Започињао сам каријеру. Био сам асистент на правима. Требало је само да одбраним тезу, да добијем звање. Искрено говорећи, нисам био нико“ (FUENTES 2010: 13). Међутим, без обзира на то што је муњевити успон на друштвеној лествици постигао „женидбом из рачуна, односно бекством од беде (сиромаштва)“ (FUENTES 2010: 22), он признаје да је „живот са Присилом маска коју користи да би у јавном животу био оно што није [...] у приватном“ (FUENTES 2010: 50).

2.2. Директно и колективно насиље се најчешће преплићу. У директном насиљу углавном учествују две особе или мали број њих, као код партнерских односа (нпр. породично насиље, партнерско насиље, насиље над децом), односа између пријатеља и познаника (нпр. вршњачко насиље, силовање, сексуално злостављање које почине пријатељи или познаници) или злочина над појединцем непознатог починиоца (нпр. силовање, пљачка) (ВАВОВИЋ 2015). Директно насиље подразумева употребу моћи и контроле над другом особом кроз физичку, сексуалну, психолошку претњу, повређујућу акцију, економску контролу, изолацију или друге облике принудног понашања (ВАВОВИЋ 2015).

Фуентес указује да друштвени поредак систематично и на свим нивоима (друштвеном, економском, политичком и културном) успоставља хијерархију међу половима, претварајући биолошке разлике у вредносне, засноване на принципу доминације и субординације. Жена најчешће није свесна свог подређеног положаја и самовољно на њега пристаје. То осликава млада Елвира Моралес која прихвата наметнуто пожељно мишљење да је удата жена идеална само под условом да „слуша мужа“ (FUENTES 2008: 100). Полна хијерархија у мексичком друштву огледа се и у лику Алме Паган за коју је „гимназија врхунац, због тога што су се од породичних прихода (тако оскудних) плаћале студије њеног брата“ (FUENTES 2008: 9).

О подређености сведочи и жена која се покорава мужевљевој вољи: „зато што је мој муж хтео мушког наследника, натерао ме је да абортирам

када му је доктор рекао да носим женско”, јер је „девојчица непожељна” (FUENTES 2008: 152).

Силовање као директно насиље често се врши над немоћним девојчицама. Девојчица Екисита се породила на улици и у својој исповести каже:

„Половина девојчица са улице су трудне, оне имају између дванаест и петнаест година, њихова деца између нула и шест година. Многе имају срећу да абортирају [...], мрзим себе. Вредим само колико ми шаке испросе, шаке у тучи, шаке у крађи, шака на дршци од ножа” (FUENTES 2008: 32).

Друга, неутешна, безимена девојчица трпи социјалну искљученост због породичног насиља (физичког и сексуалног): „зато што је мој отац тучкао заједно моју маму и мене [...], зато што ме тата приморава да са њим гледам порно филмове” (FUENTES 2008: 32).

Поједине девојчице једини спас из оваквог насиља виде у самоубиству које је истовремено и насиље над самим собом. Због безизлазног положаја „нас четиристо деце убијемо се сваке године у Реп Мексу” (FUENTES 2008: 223). „Девојчица је отишла на гробље с пиштољем оца који ју је сексуално злостављао” (FUENTES 2008: 223). Друга девојчица је такође у безнадежном положају пошто отац малтретира њу и њену мајку и прети: „немојте се више свађати, јер, кунем вам се, обесићу се о конопац” (FUENTES 2008: 223).

2.2.1. Насупрот мноштву потлачених жена које трпе разне видове насиља, изнимно су ретке жене које бескрупулозно освајају моћ и врше вишеструко насиље. Антигуа Концепсион Мартинес де Монрој, „матора наказа матријархата, заљубљена у сопствену вољу, у способност да покаже сопствену снагу” (FUENTES 2011: 252), мајка владара из позадине, Макса Монроја, удала се за генерала Максимилијана Монроја у двадесетој години „и стекла вечно обличје” (FUENTES 2013: 98). „Окористила сам се о његове злочине како бих постала јача, независна и без потребе за њим. Упознала сам га тек толико да зачнем са њим дете” (FUENTES 2013: 100). Постигавши жељено, „убила сам га, јер је био глуп. Нек се носи... заслужио је” (FUENTES 2013: 100).

Антигуа је вршила директно насиље и над својом снахом која је „постала мајка у четрнаестој години. У петнаестој су јој одузели дете” (FUENTES 2011: 252), јер ју је Антигуа прогласила лудом и затворила у кућу, у Фрај Бернадину, да „тамо умре и иструне”, пошто нико не може „против воље, моћи и хира жене која се ослобађа било које сувишне обавезе” (FUENTES 2011: 252).

Она је, такође, сведок и активни учесник у Мексичкој револуцији, која је из политичког покрета за слободне изборе прерасла у друштвени покрет за више правде и снажан развој Мексика. Символично, Концепсион је синоним за моћ и насиље над народом и појединцима, зарад испуњавања сопствених циљева.

У исповести унуку (из гробнице) о прошлом, наталоженом искуству током двадесетогодишњег грађанског рата који је однео милионе живота,

Концепсион разоткрива како је стицала моћ и утицај током револуционарног покрета. Од почетка је знала

„да ће револуција постати институција, да ће герилци сјახати с коња и ући у кадилак, да више неће бити аграрне реформе осим продаје парцела за стамбене куће у Лас Ломасу, да ће се слобода рада свести на синдикалне раднике под управом лидера који немају ни стида ни срама” (FUENTES 2013: 99).

У питању је исповест жене са много сагрешења. Лукавством и сналажљивошћу успела је да постане чинилац друштвених и политичких промена у земљи који врши структурно насиље над људима који нису нашли начина да се прилагоде пожељним моделима делања. Антигуа је вршила како социјално тако и економско насиље у друштву које „штите криминалци” (FUENTES 2013: 303) кршећи аграрни закон и купујући јефтино сељачку земљу „ради изградње хотела на плажама” (FUENTES 2013: 202).

2.3. Иако се структурно насиље врши посредством друштвене структуре и увек је колективно, ова два насиља нису истоветна, будући да према Светској здравственој организацији колективно насиље представља

„инструменталну употребу силе од стране људи који себе идентификују као припаднике групе – без обзира на то да ли је та група привремена или је трајног карактера – против друге групе или скупа појединаца, ради остваривања политичких, економских или социјалних циљева” (према Вавовић 2015: 343).

Колективно насиље може да буде манифестно и латентно, односно само као претња или као намера да се изведе насилни чин при чему не мора доћи до наношења физичке повреде трајне природе (OLZAK 1992: 54–57, нав. према DE LA ROSNE 1996: 97). Кључни узроци колективног насиља су социјална и културна дистанца, функционална међузависност и неједнакост (DE LA ROSNE 1996: 106). Према овом аутору, до колективног насиља чешће долази између социјално удаљенијих група, попут имиграната и локалног становништва, будући да је наглашена културна дистанца у експресивним аспектима њиховог социјалног живота (језик, одећа, вера, уметност, норме и вредности).

„Имигрант је савршена жртва. Налази се у страниј земљи, не говори енглески, спава под ведрим небом, носи са собом све што има, плаши се припадника власти, послодаваца и бескрупулозних адвоката у чијим је рукама његов живот и његова слобода. Понекад га брутално претуку, а понекад убију” (FUENTES 2017: 339).

Поред насиља над имигрантима, Фуентес се бави и колективним насиљем над хомосексуалцима. У роману *Срећне њородице* он представља љубавну везу између два мушкарца „који имају храбрости да буду срећни”

(FUENTES 2008: 157), али се због тога осећају усамљено. Будући да страхују од хомофобичне реакције околине, не говоре јавно о својој вези и настоје да не ремете устаљене односе у средини у којој живе, али им „недостају пријатељи којима се може причати оно што се не каже љубавнику” (FUENTES 2008: 160), те осећају социјални притисак који свакодневни живот чини тешко издржљивим.

Писац продубљује ову тему бавећи се односом друштва према истополно оријентисаним особама: „ОММ (Организација Мексичког Морала) појачала је кампању против хомосексуалаца. Породице се организују против гејева, макар да је реч о њиховој деци” (FUENTES 2010: 78).

„Један отац је љутито рекао да је њихов син геј одлучио да се зове 'Анхела' уместо 'Анхел' и да је започео процес мењања крштенице, школске дипломе и пасоша, стварајући бескрајну забуну због које губи сате и сате у националној бирократији. 'Шта ће се десити ако сви педери одлуче да мењају име и документацију?', упитао је бесно отац породице. Немојте заборавити да је Мексико религиозна земља, конзервативна, и насилна, врло мачистичка... 'Нека их кастрирају', додао је љутито крштени верник” (FUENTES 2010: 81).

2.4. Посебно је упечатљив Мигел Апаресидо који се добровољно одриче права на слободу одлучивши се на заточеништво у једном од најозлоглашенијих затвора у Мексику у којем ћелије „имају два квадратна метра и да би сео или легао мораш да савијеш колена” (FUENTES 2010: 90). Он тиме привидно врши насиље над самим собом, самовољно се искључујући из друштва у које свакако не би ни могао да се уклопи, трагајући за средином у којој он сам заправо може да врши насиље над другима.

„Овде сам зато што то желим. [...] У затвору Сан Хуан де Арагон постоји унутрашња империја а ја сам у њој главни. [...] Овде избију озбиљни немири, настане хаос од поломљених столица које бацају о зид, смрвљених столова, рањених полицајаца, чак и мртвих. Силовања, злостављања, сексуалних задовољавања под изговором да су вид казне. Овде гриземо ланце” (FUENTES 2013: 142).

Истог дана када бива пуштен, Мигел чини нови злочин, не желећи да напусти затвор који је његово једино уточиште у којем „има слободу да не припада било којој, а нарочито не средњој класи којој толико тежимо” (FUENTES 2013: 123). У затвору се он „ослобађа привида. Овде не мора да глуми нешто што није или да се понаша онако како други очекују” (FUENTES 2013: 123).

3. **ЗАКЉУЧАК.** У посматраним делима уочавамо све видове насиља, како директно тако структурно и културно и тиме Фуентес потврђује становиште да је насиље иманентно људском друштву и људској природи.

Фуентес указује на повезан (узрочно-последични) однос моћи, интереса и социјалног искључивања при чему социјална политика у Мексику не само да не помаже решавању проблема, него доприноси стварању неједнакости између друштвених група, упућујући на закључак да је друштвени поредак у Мексику заснован на принципу доминације и субординације који доводи до стварања јаза између богатих и моћних појединаца и већинског беспомоћног сиромашног становништва. У таквим околностима, богати су насилни зато што имају моћ, док су сиромашни насилни зато што су немоћни. У том ланцу насиља из моћи проистиче насиље, а из насиља моћ, стварајући зачарани круг из којег се тешко излази. И у Фуентесовим делима уочљиво је да је насиље проузроковано кумулативним деловањем индивидуалних, релационих, друштвених фактора, као и фактора заједнице.

Уместо епилога, последња жалопојна поема у *Срећним њородицама* завршава се речима „насиље, насиље” (FUENTES 2008: 314) подвлачећи да је оно у мексичком друштву свеприсутно.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- BAVOVIĆ, Marija. Teorijski i istraživački pristupi u proučavanju strukturnog, kulturnog i direktnog nasilja. *Sociologija* 57 (2) (2015): 331–352.
- BACHRACH, Peter, Morton S. BARATZ. Two faces of power. *The American Political Science Review* 56/4 (1962): 947–952.
- FUENTES, Karlos. *Srećne porodice*. Beograd: Arhipelag, 2008.
- FUENTES, Karlos. *Adam u raju*. Beograd: Arhipelag, 2010.
- FUENTES, Karlos. *Volja i sudbina*. Beograd: Arhipelag, 2013.
- FUENTES, Karlos. *Zakopano ogledalo*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2017.
- GALTUNG, Johan. Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research* 6/3 (1969): 167–191.
- COUNCIL of the European Union. *Joint report by the Commission and the Council on social inclusion*, Brussels, 2004.
- DAHL, Robert. The Concept of Power, *Behavioral Science* 2/3 (1957): 201–215.
- DAHLBERG, Linda, L. ETIENNE, G. KRUG. Violence: A Global Public Health Problem. *World Report on Violence and Health*, 1–21. Geneva: World Health Organization, 2002.
- IGNJATOVIĆ, Đorđe. Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta. *CRIMEN* II (2) (2011): 179–211.
- KEŠETIĆ, Ž., O. BAKRESKI, D. SPASIĆ. Media and Violence. *Visions*, 18 june (2012), Skopje, 295–308.
- PEETERS, Remi. Against violence, but not at any price: Hannah Arendt’s concept of power. *Ethical perspectives: Journal of the European Ethics Network* 15/ 2 (2008): 169–192.
- SPASIĆ, Danijela, Ivana RADOVANOVIĆ. O uticaju medijskih sadržaja na nasilničko ponašanje. Smetnje i poremećaji: Fenomenologija, prevencija i tretman. *FASPER* (2010): 411–424.

SPASIĆ, Danijela, Ivana RADOVANOVIĆ. Nasilje kao kriminološki fenomen – teorijski okvir.

NBP-Nauka, bezbednost, policija XVII/2 (2012): 137–150.

VEBER, Maks. *Privreda i društvo*. Beograd: Prosveta, 1976.

WHO. *World report on violence and health: summary*. Geneva, 2002.

Ksenija N. Šulović

VIOLENCE IN CARLOS FUENTES'S WORKS

Summary

Given that violence is a form of interactive social relationship, the aim of this paper is to point out the forms of direct, structural and cultural violence in four works by Mexican writer Carlos Fuentes – *Happy Families*, *Adam in Eden*, *Destiny and Desire* and *The Buried Mirror*. Following the analysis, we find that Fuentes confirms the view that violence is immanent to human society and human nature. In his works, the writer points to the cause-and-effect relationship of power, interest and social exclusion, while social policy in Mexico contributes to creating inequality between social groups, instead of helping to solve problems. This further suggests that the social order in Mexico is based on the principle of domination and subordination, which creates a gap between rich and powerful individuals and the majority of the helpless poor population. In these circumstances, the rich are violent because they have power, while the poor are violent because they are powerless. There is a chain of violence in which violence arises from power, and power from violence, thus creating a vicious circle from which it is difficult to escape. In Fuentes's works, it is evident that violence is caused by the cumulative effect of individual, relational, social factors as well as community factors.

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за романистику

Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад

ksenijasulovic@ff.uns.ac.rs